

ביאורים

שלושה שלבים בזהירות:

השלב הראשון הוא לדעת מהי הדרך הטובה ומהי הדרך הרעה. לא מדובר על טוב זמני אלא על הטוב האמיתי, הנצחי ולא על רע מזדמן אלא על רע אמיתי וקבוע. לעתים קרובות המושגים מתהפכים וזה מקשה על בחירת הדרך. למשל, אם מציעים לאדם שזוקק לכסף לעבוד בשבת, הוא צריך לדעת מהו הטוב האמיתי לעומת הטוב הזמני. ייתכן שאני ארוויח הרבה כסף ויהיה לי טוב, אך הטוב הזה אינו טוב אמיתי אלא טוב רגעי וחולף. הדבר הופך לקשה יותר כאשר הדילמה היא עדינה ודקה יותר. למשל, להשתתף ביום חול בתוכנית שמוקדנת בשבת. ייתכן שאומר שם דברי תורה ורוממות הנפש. והרי ממילא משהו אחר ישודר שם אז לפחות אֶזכה כך את הרבים. יכולים להיות נימוקים וסיבות רבים למה לעשות זאת, אך כל זה הוא לא הטוב האמיתי, הקבוע והנצחי.

לאחר שביירנו מהי הדרך הטובה והתחלנו לצעוד בנתיבה מגיע השלב הבא: לבחון את המעשים הטובים בעצמם. בתוך המעשים הטובים ישנם המון סיגים. ייתכן שאדם עושה מעשה טוב אך מעורבבים בו מניעים שאינם טהורים. הוא נותן צדקה כדי לשדרג את המעמד החברתי שלו או כדי לזכות בתשומת לב, לקצור מחמאות ולהעלות את קרנו בעיני אנשים. ייתכן שהוא עושה זאת גם כדי להשקיע את מצפונו המוסרי. כל אלו מניעים שאינם נובעים מתוך רצון טהור לעשות את רצון ה' ולדבוק בו. גם זה דורש זיכור וניקוי.

השלב הבא הוא כבר שלב מעשי. בתחבולות תעשה לך מלחמה. גם אם השגנו את טהרת הדרך והמעשים לא נגמרה המלחמה. היצר הרע, הנטיות החומריות אשר מקוננות בקרבנו, לא שוקטות ומנסות למשוך אותנו בכל עת לסור מדרך המלך. לא מספיקה המלחמה החזיתית והמאבקים ביצר הרע שמושך אותנו לעשות עברות. דרושה כאן חכמה מיוחדת. הרופא הכי טוב הוא זה שאומר לאנשי עירו איך להימנע ממחלות, מה שמכונה 'רפואה מונעת'. לפני שמגיעים למצב שבו אפשר ליפול - צריך להתחמק מהעניין ולא להיכנס למלחמה שהיא לעתים קשה מאוד ומועדת לנפילה. למשל, אדם מסוים גורם לך לכעוס - נסה כמה שיותר שלא להיפגש עימו. כנכנס מישוה מבני המין השני לחדר - צא מיד כדי שלא להיכשל בייחוד. וכן על זה הדרך.

זוהי האסטרטגיה שהרמח"ל משרטט לנו כדי שנזכה בניצחון במלחמה.

הרחבות

• הסרת הסיגים מהמעשים הטובים

וְלִרְאוֹת הַיֵּשׁ בְּעֵינֵינוּ אֵיזָה פְּנִיָּה אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה. הרמח"ל מדגיש שגם בתוך המעשים הטובים יש לפשפש ולבדוק אם בפרטי הפרטים יש נטייה שלילית. החפץ חיים דן בעניינה של השלמות החסירה לפעמים בקיום מצוות הבורא: "והנה ידוע הוא דבענין הזכיות שיש ביד האדם, אף אם כחול ריבון, אם הקדוש ברוך הוא יתנהג עמו במדת הדין הגמורה, לא ישארו בידו, כי אם מעט מזעיר, כי כמה וכמה מהן לא השלים לעשות אותן בכל פרטיהן ואפניהן הנאותין לאותה מצוה, ואפלו אותן שהשלימן כדיו, לא היו באהבה וביראה ובשמחה הראוי לעשית המצוה. כללו של דבר, אם ידקדק הקדוש ברוך הוא, חס ושלו, אחר עשית מצוותיו, ימצאו רובן בעלי מומין, והמצוות שישארו לו יהיו מעוטא דמעוטא נגד העונות שיש לו, ויקרא על האדם עבור זה שם רשע לעולם. אבל אם הקדוש ברוך הוא יתנהג עמו במדת הרחמים ויחפש עליו זכות בכל עניו, ישארו זכיותיו על מכונו". החפץ חיים ממשיך ומסביר שדרך ההנהגה שניהגו משמים עם האדם, תלויה בהנהגת האדם עצמו: "והנה כל זה תלוי לפי ההנהגה שהנהיג את עצמו בימי חייו עם הבריות. אם דרכו היתה לדון אותם לכף זכות, דנין אותו גם כן לזכות, כדאיתא בשבת קכ"ז. ואם דרכו היתה ללמד חובה על הבריות ולדבר עליהם רע, גם מלאכי השרת מדברים עליו רע למעלה, כדאיתא במדרש משלי. על כן צריך שידע האדם בנפשו בעודו בחיים, כי בעת שהוא דן את חברו, בין לטוב בין למוטב, אז בדבוריו ממש הוא מסדר דין לעצמו" [שמירת הלשון, שער התבונה, ד].

פרק ג - בבאור חלקי הזהירות

הנה הרוצה לפקח על עצמו, שתים הנה ההשקפות הצריכות לו. הראשונה, שיתבונן מהו הטוב האמיתי שיבחר בו האדם והרע האמיתי שינסו ממנו, והשנייה, על המעשים אשר הוא עושה לראות אם הם מכלל הטוב או מכלל הרע.

וזה בשעת מעשה ושללא בשעת מעשה. בשעת מעשה, שלא יעשה שום מעשה מבלי שיפקח אותו במאזני זאת הידיעה, ושללא בשעת מעשה, שיעלה לפניו זכרון כלל מעשיו וישקל אותם כמו כן במאזני המשקל הזה לראות מה יש בס מהרע למען ידחה אותו ומה מן הטוב להתמיד בו ולהתחזק בו, ואם ימצא בהם מן הרע אז יתבונן ויחקר בשכלו איזה תחבולה יעשה לסור מן הרע ההוא ולטהר ממנו.

וְדַבֵּר זֶה הוֹדִיעֵנו חֲכָמֵינוּ זְכוּרֵנוּם לְבָרְכָה בְּאִמְרָם (עירובין יג ע"ב), "נוח לו לאדם שלא נברא, ועָשָׂו שֶׁנִּבְרָא - יִפְשַׁשׁ בְּמַעֲשָׂיו, וְאִיכָּא דְאִמְרִי, 'יִשְׁמַשׁ בְּמַעֲשָׂיו'. וְתִרְאֶה שֶׁשְׁנֵי הַלְשׁוֹנוֹת הֵם שְׁתֵּי אֲזָהָרוֹת טוֹבוֹת וּמוֹעִילוֹת מְאֹד, כִּי הֵנָּה הַפְּשָׁפוֹשׁ בְּמַעֲשָׂים הוּא לְחֻקְרָא עַל כָּל־לְמַעֲשָׂים וְלִהְתְּבוֹנֵן בּוֹ, הַנְּמַצָּא בָּהֶם מַעֲשָׂים אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂוּ, אֲשֶׁר אֵינָם הוֹלְכִים עַל פִּי מְצוּוֹת ה' וְחֻקָּיו, כִּי כָל אֲשֶׁר יִמְצָא מְאֵלָה יְבַעֵרם מִן הָעוֹלָם, אֲךָ הַמְשֻׁמוֹשׁ הוּא הַחֻקְרָה אֲפֹלוּ בְּמַעֲשָׂים הַטּוֹבִים עֲצָמָם, לְחֻקְרָא וְלִרְאוֹת הַיֵּשׁ בְּעֵינֵינוּ אֵיזָה פְּנִיָּה אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה, אוֹ אֵיזָה חֻלְקָרָע שֶׁיִּצְטָרֵף לְהַסִּירוֹ וּלְבַעֵרוֹ, וְהִרְיָזָה כְּמַמְשָׁמֵשׁ בְּבָגֵד - לְבָחוּן הַטּוֹב וְחֻקְרָא הוּא, אוֹ חֻלְשׁ וּבְלִיָּה, כִּן יִמְשָׁמֵשׁ בְּמַעֲשָׂיו - לְבָחוּן תְּכוּנָתָם בְּתַכְלִית הַהִבְחָנָה עַד שֶׁיִּשְׁאָר זָךְ וְנָקִי.

כָּל־הַדְּבָר, יְהִיָּה הָאָדָם מַעֲיָן עַל מַעֲשָׂיו כְּלָם וּמְפַקֵּחַ עַל כָּל דְּרָכָיו שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ לְעַצְמוֹ הַרְגֵל רָע וּמִדָּה רָעָה, כָּל שֶׁכֵּן עֲבָרָה וּפְשָׁע. וְהַנְּנִי רוֹאֶה צָרָף לְאָדָם, שֶׁיְהִיָּה מְדַקְדָּק וְשׁוֹקֵל דְּרָכָיו דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, פְּסוּחָרִים הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר יִפְלְסוּ תְּמִיד כָּל עַסְקֵיהֶם לְמַעַן לֹא יִתְקַלְקְלוּ, וְיִקְבַּע עֵתִים וְשָׁעוֹת לְזָה, שֶׁלֹּא יְהִיָּה מְשַׁקְלוֹ עֲרָאִי אֲלָא בְּקִבְעוֹת גְּדוֹל, כִּי רַב הַתּוֹלְדָה הוּא.

וְחֲכָמִים זְכוּרֵנוּם לְבָרְכָה הוֹרוּנוּ בְּפִרוּשׁ צָרָף הַחֲשָׁבוֹן הַזֶּה, וְהוּא מֵה שֶׁאָמְרוּ זֶה לְשׁוֹנָם (בבא בתרא עה ע"ב), "על כן יאמרו המשלים באו חשבון" (במדבר כא, כז), "על כן יאמרו המושלים ביצרים באו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה" וכו'. וזה כי העצה האמתית הזאת לא יוכלו לתת אותה ולא לראות אותה אלא אותם שפקר יצאו מתחת יד יצרים ומשלו בו, כי מי שהוא עדין חבוש במאסר יצרו אין עיניו רואות האמת הזאת, ואינו יכול להפירה, כי היצר מספוא את עיניו ומש והנה הוא כהולך בחשך שישי לפניו מקשולות ואין עיניו רואות אותם.

וְאִיכָּא דְאִמְרֵי - ויש שאמרו. יִפְלְסוּ - ישקלו. רַב הַתּוֹלְדָה - תוצאותיו רבות וגדולות.

הזהיר צריך שתי התבוננויות

שני שלבים בבדיקת המעשים

סיכום היקף הזהירות

הוראת חז"ל: לחשב דרכינו בעולם